

Erwin Dekker, *Jan Tinbergen. Een econoom op zoek naar vrede* (Amsterdam: Boom, 2021, 448 pp., ISBN 9789024433179).

Een kwart eeuw na zijn overlijden kreeg Nederlands grootste en beroemdste econoom met *Jan Tinbergen. Een econoom op zoek naar vrede* een wetenschappelijke biografie. De winnaar van de eerste onofficiële Nobelprijs voor de economie werd zo invloedrijk in Nederland dat hij na de Tweede Wereldoorlog doorging voor de officieuze ‘minister van Herstel en Wederopbouw’ (250). Historicus van het economisch denken Erwin Dekker tekende Tinbergens levensverhaal op, waarbij de biograaf zich sterk richt op diens intellectuele ontwikkeling.

Jan Tinbergen (1903-1994) was econoom én socialist. Al in zijn studietijd in de jaren twintig vond hij aansluiting bij de Arbeiders Jeugd Centrale van de Sociaal-Democratische Arbeiderspartij en bij studenten rond het tijdschrift *Kentering. Maandblad van de bond van sociaal-demokratische studentenclubs*. *Kentering* vormde een broedplaats van getalenteerde mannen en vrouwen die geloofden dat wetenschap de sleutel vormt tot een betere samenleving en die oog hadden voor de ontwikkeling van nieuwe wetenschapsgebieden zoals psychologie, sociologie en economie. Mensen zoals Hendrik de Man, die een sobere socialistische levensstijl propageerden, oefenden grote invloed uit op Tinbergen en drukten een stempel op de rest van zijn leven.

De hoofdstukken over de Leidse studiejaren geven een fascinerende inzicht in de manier waarop de economische wetenschap zich ontwikkelde. De biograaf besteedt veel aandacht aan Tinbergens leermeester, de natuurkundige Paul Ehrenfest. Dankzij inzichten uit de wiskunde, de natuurkunde en het werken met patronen, structuren en te beïnvloeden grootheden ontwikkelde het economisch denken zich steeds verder. Het was Tinbergen die als eerste een model ontwikkelde om de economie van een land, Nederland, in kaart te brengen. Door uit te gaan van een model met te beïnvloeden variabelen, in plaats van een markt die als een onzichtbare hand het economisch leven reguleerde, werd de economie steeds politieker gemaakt. Dit betekende dat politici en beleidsmakers keuzes konden maken over bijvoorbeeld een aanvaardbare hoogte van de werkloosheid of de rentestand.

Parallel aan de ontwikkeling van de economische wetenschap kreeg Tinbergen steeds meer politieke invloed. Zo was hij een van de architecten van het Plan van de Arbeid (1935), een baanbrekend sociaaldemocratisch voorstel om de crisis aan te pakken. Het plan oogstte bij verschijning hoon

en het leek voor de prullenmand bestemd, maar na de oorlog bewees het zijn waarde. Tussen 1936 en 1938 was Tinbergen adviseur van de Volkenbond in Genève. Als hoogleraar aan de Erasmus Universiteit Rotterdam en zijn voorlopers (1933-1973), als medewerker van het Centraal Bureau voor de Statistiek (1929-1945) en directeur van het Centraal Planbureau (1945-1955) én als gezaghebbend kroonlid van de Sociaal-Economische Raad (1950-1962) was Tinbergen een machtige speler in de vormgeving van het Nederlandse economische beleid.

Na een reis naar India in 1951, waar de armoede in de sloppenwijken hem bij de keel greep, ging Tinbergen zich sterk maken voor ontwikkelingssamenwerking. Steeds vaker ging hij werken voor en in internationale gremia. Hij was topadviseur van de Verenigde Naties voor ontwikkelingsplanning en werkte in Azië, Zuid-Amerika en Afrika als ontwikkelingseconoom. Veelzeggend is een foto in het boek, genomen in 1993, van Michail Gorbatsjov die Tinbergen thuis in de Haagse Haviklaan bezoekt. Maar waar modellen bouwen op nationaal vlak misschien wel mogelijk was, bleek dat op internationaal niveau vele malen gecompliceerder. Ook het opereren in andere politieke verhoudingen dan de Nederlandse bleek complexer, maar dat was voor Tinbergen geen reden om met pensioen te gaan. Hij bleef publiceren en adviseren tot zijn dood op hoge leeftijd.

Vanwege de focus op de ontwikkeling van zijn economische ideeën, vormen de publicaties van Tinbergen zelf een belangrijke basis voor de biografie. Naast literatuur heeft Dekker beperkt gebruikgemaakt van archiefmateriaal zoals correspondentie. Uit het dankwoord blijkt dat de auteur weliswaar met naaste familieleden heeft gesproken, maar hij voert deze nauwelijks als bron op in zijn boek. Dat verklaart wellicht waarom de lezer niet zoveel te weten komt over Tinbergens persoonlijke leven en hoe dat zijn economisch denken beïnvloedde. Gelukkig legt de auteur wel de verbinding tussen zijn soberheid en zijn opstelling tijdens de wederopbouw. Achteraf gaf Tinbergen toe toen wel erg streng en zuinig te zijn geweest. De reis naar India is een ander voorbeeld waarbij persoonlijke ervaringen het werk beïnvloedden. Daarom was meer aandacht voor het gezin waarin hij opgroeide passend geweest. Die familie, met bijvoorbeeld een bijzondere moeder die wiskundelerares was, bracht naast Jan ook Nobelprijswinnaar Niko Tinbergen voort. Op een van de allerlaatste pagina's overvalt de biograaf de lezer bovendien met de mededeling dat Jan Tinbergens eigen gezin na de oorlog twee Duitse weeskinderen adopteerde. Dat, en de vroege dood van zijn dochter, waren heel ingrijpend.

De biograaf heeft wél oog voor de schaduwkanten van het leven van de man die mede door zijn Spartaanse levensstijl welhaast als een moderne heilige werd gezien. Zo staat Dekker stil bij Tinbergens contacten met functionarissen in nazi-Duitsland, zijn bewondering voor de spaarquote onder Jozef Stalins regime en zijn naoorlogse samenwerking met dictatoriale regeringen. In de jaren zestig begon Tinbergen in de context van

ontwikkelingsprojecten zelfs de waarde van de parlementaire democratie met haar verkiezingen ter discussie te stellen.

In zijn lange productieve leven bekleedde Tinbergen uiteenlopende posities en was betrokken bij vele opdrachten in binnen- en buitenland. Het was de leesbaarheid van het boek ten goede gekomen als Dekker hiervan een overzicht had gemaakt zodat duidelijker was geworden wanneer Tinbergen precies wat waar deed. Ook omdat hij niet altijd strikt chronologisch te werk is gegaan en jaartallen soms ontbreken, wordt een dergelijke lijst gemist. Dekker verwijst veelvuldig naar het werk van Tinbergen zelf, maar een bibliografie ontbreekt.

Tinbergen bewoog zich als econoom én socialist in de wereld van de wetenschap en de politiek en kan als een expert in de politiek worden gezien. Over mannen en vrouwen met een vergelijkbare loopbaan zijn recentelijk meer biografieën verschenen en het hier besproken boek kan in die traditie worden geplaatst. Voorbeelden hiervan zijn de biografieën van de socioloog Hilda Verwey-Jonker, de econoom Jelle Zijlstra, de cartograaf Willem Schermerhorn en de medicus Els Borst. Een van de naar mijn mening interessante en relevante aspecten van deze levensverhalen is dat ze in potentie kunnen laten zien hoe met een beroep op de wetenschap politiek kan worden bedreven. Dit geldt ook voor Tinbergen, al had meer aandacht voor zijn formele en informele politieke macht goed gepast in deze biografie. Tinbergen streefde altijd naar harmonie en probeerde via expertise en beleid de economie te veranderen. Hij wilde dat dit proces niet tot botsingen zou leiden, maar tot wederzijds begrip en co-existentie. Daarin ging hij ver, soms misschien wel te ver. Het is de verdienste van de biograaf dat hij dat zichtbaar heeft gemaakt.

Margit van der Steen, Huygens ING